

третьої ХХ ст. – К., 1993.

3. Лисий А. Нариси історії Подільської (Вінницько-Брацлавської) Єпархії. 1795 – 1995. – Вінниця, 1995.
4. Опря А. Антоній Гриневиц – священик-патріот // *Тези доповідей 15-ї Вінницької історико-краєзнавчої конференції.* – Вінниця, 1996.
5. Гудзевич А., Поліщук В., Крищенко С. Нове про Ю.Сіцінського // *Тези доповідей 11-ї Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції.* – Вінниця, 1992.
6. Василів Є. Коли і при яких обставинах український народ вперше почув Святе Євангеліє рідною мовою // *Українське православне слово.* – 1987. – №6-7.
7. Празнование столетия Польской епархии. – Каменец-Подольский, 1895.
8. Лотоцький О. Спомин минулого. – Варшава, 1932. Ч.1. (Про Поділля періоду 1870 – 1900).
9. Подольский Свято-Троїцький православний народний календарь (месяцеслав). – Каменец-Подольский. – 1911.
10. Свидницький А. Люборацькі: Сімейна хроніка. Роман. – К., 1984.

В. Скуртач

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ВСЕРОСІЙСЬКОГО ТОВАРИСТВА ЦУКРОЗАВОДЧИКІВ (1897 – 1918 РР.)

Важливе значення для становлення і розвитку сільськогосподарської дослідної справи (селекції і насінництва цукрових буряків) відіграло Всеросійське товариство цукрозаводчиків, яке своєю діяльністю і накопиченим досвідом в організації бурякоцукрового виробництва зробило помітний внесок в організацію буряківництва (покращення якості буряків, здешевлення вартості виробництва цукру) як Російської імперії, так і України.

В публікаціях таких вчених-аграріїв, як С.Л. Франкфурт, С.І. Городецький, І.Г. Дирда, О.І. Душечкін, М.А. Бунге, С.М. Богданов висвітлювалися актуальні питання, які стосувалися покращення вирощування цукрових буряків, описувалися дослідження стосовно цукрових буряків, ефективність їх застосування в тих чи інших ґрунто-кліматичних умовах. Однак у цілому питання історії становлення та розвитку Всеросійського товариства цукрозаводчиків і досі є маловивченим. У зв'язку з цим автор статті ставить за мету розглянути історичні аспекти діяльності Всеросійського товариства цукрозаводчиків. Об'єктом дослідження є Всеросійське товариство цукрозаводчиків (1817 – 1918 рр.), а предметом – безпосередня діяльність Всеросійського товариства цукрозаводчиків та її значення для розвитку цукрової промисловості в Україні.

Виникнення і діяльність мережі дослідних полів Товариства відповідали нагальним економічним умовам, покращення насінневого матеріалу, підвищення якості буряків тощо. Всеросійське товариство цукрозаводчиків було засноване в травні 1897 р. Керівником Товариства до кінця існування цієї структури був професор Соломон Львович Франкфурт. Основними напрямками і завданнями діяльності Товариства були: розширення збуту цукру; покращення якості бурякової сировини; здешевлення вартості виробництва цукру; застосування нових підходів в селекційно-насіневій роботі.

Статутом Товариства передбачався обмін технічною, технологічною, економічною і господарською інформацією між власниками цукрових заводів, координація їхніх дій. Для вирішення наукових завдань, які поставили перед цукровиками, було створено мережу дослідних полів, також започатковувалися професійні школи для підготовки кадрів для цукрової промисловості. Мережа дослідних полів діяла як наукова організація упродовж 20 років за рахунок приватних коштів, не отримуючи ніяких асигнувань із держбюджету. Ця діяльність мала позитивний вплив на вітчизняну селекційну науку. Завдяки їй було проведено систематизацію наукових досліджень у цукровій промисловості.

Як зазначав С.Л. Франкфурт, безпосереднім приводом для організації мережі слугувало „падение урожаев сахарной свёклы в России, начавшее особенно резко сказываться к концу предыдущего десятилетия (к концу XIX в.). Параллельно с этим явлением сахарная промышленность стала проявлять усиленную тенденцию к расширению своего производства. Возникли значительные затруднения в снабжении сахарных заводов сырьими материалами, а это не могло не сказаться на повышении стоимости свёклы” [1, 87].

В кінці XIX століття склалася така ситуація в цукровій промисловості, яка вимагала покращення селекційної роботи, агротехнічної, а головне – застосування в цукровій промисловості наукового підходу. Така тенденція призвела до створення селекційних установ (Немерчанська – 1886, Уладівсько-Люлинецька – 1888, Верхняцька – 1899 селекційно-дослідні станції), дослідних полів, які займалися покращенням бурякового матеріалу. Це вже був науковий, неспонтанний підхід до справи селекції, який через деякий час поставив вітчизняну селекційну справу на якісно новий рівень.

Більш передові бурякоцукрові господарства починали використовувати мінеральні добрива, але підходили до цього питання досить обережно, а інколи й з обмеженими знаннями про якісне застосування мінеральних добрив. Вирішувати це питання взялася мережа дослідних полів. Було організовано керівництво дослідями, щоб дати правильний напрям і мати також можливість використовувати результати колективних досліджень в інтересах всіх членів Товариства.

Проводили досліді в господарствах агрономи-дослідники (завідуючі дослідними полями) мережі. Контроль за проведенням дослідів здійснювали агрономи-інспектори.

Протягом своєї діяльності мережа дослідних полів являла собою ряд дослідних ділянок, які засновувалися в приватних маєтках для вирішення питань, які були пов’язані з культурою цукрових буряків. Маєтки, які входили до складу мережі за роки її існування, були розташовані в різних природно-кліматичних зонах вирощування цукрових буряків: в Київській, Харківській, Подільській, Волинській, Полтавській, Воронежській і Курській губерніях.

Співробітниками мережі майбутні відомі вчені, викладачі вузів, керівники сільськогосподарських відомств: С.І. Городецький, О.М. Філіпповський, В.І. Сазонов, І.О. Новіков, О.І. Душечкін та багато інших.

Після одинадцяти років досліджень, які проводила мережа дослідних полів Всеросійського товариства цукрозаводчиків, з’ясувалося, що не в усіх випадках досліді безпосередньо в полі могли носити закінчений характер, забезпечуючи отримання обґрунтованої наукової інформації тощо. Таким чином, для вирішення поставленого питання було організовано в складі Товариства цукрозаводчиків постійно діючу дослідну станцію, на яку покладалося проведення дослідних робіт

з культурою цукрового буряка. До того ж необхідність створення центральної дослідної станції при Товаристві обумовлювалася як тим, що більшість важливих питань буряківництва не могли бути виявлені шляхом проведення польових дослідів в умовах господарств, так і тим, що в зв'язку з відсутністю в господарствах лабораторій виникали труднощі з встановленням зв'язку між отриманими результатами і чим вони були обумовлені.

Крім зазначених вище досліджень, мережа проводила досліді і по інших цінних культурах, які культивувалися в наших господарствах (наприклад, з добривами, які вносилися під пшеницю, що передувала цукровим бурякам). Так, починаючи з 1905 р., велися систематичні досліді по культурі картоплі.

Результати досліджень, які проводила мережа, систематично друкувались в „Обзорах результатов полевых опытов”, а також в „Трудах Сети опытных полей ВОС”, кожний випуск яких носив назву „Сообщение” і мав відповідний порядковий номер. Праці співробітників мережі друкувались окремими виданнями, наприклад, С.Л. Франкфурта „Сеть опытных полей ВОС” [2], „Культура сахарной свеклы по данным Сети опытных полей ВОС за десятилетие 1901 – 1910 гг.” [3], „Аграрная реформа и сахарная промышленность” [4].

Дослідницька діяльність мережі дослідних полів Всеросійського товариства цукрозаводчиків відіграла велику роль в створенні першої науково обґрунтованої системи агротехніки цукрових буряків, дозволила оцінити значення мінеральних добрив у той час, коли вони ще тільки отримували розповсюдження в господарствах Російської імперії. Дослідницька робота з добривами показала хибність думки деяких цукрозаводчиків щодо використання тільки чорнозему, який має забезпечувати великі врожаї. Як показали досліді і в подальшому вже використання на практиці розроблених методів ведення цукрового виробництва Товариством, це були передові ідеї вчених-аграріїв, які своєю роботою забезпечили на початок ХХ століття провідні позиції вітчизняній цукровій промисловості в світі. Результати досліджень, які провела мережа дослідних полів за час свого існування, знайшли своє відображення в публікаціях, що вийшли після 1918 р. [5-7].

1. Ильевич С. В. Очерки истории свеклосахарного производства в Украине: люди, события, факты / С. В. Ильевич ; под. Ред. Н. В. Роика. – Нежин : ООО Аспект-Поліграф, 2007.
2. Франкфурт С. Л. Сеть опытных полей Всероссийского Общества сахарников / С. Л. Франкфурт. Отдельный оттиск из Ежегодника Департамента Земледелия за 1910 год. – К., 1910.
3. Франкфурт С. Л. Культура сахарной свеклы по данным Сети опытных полей ВОС за десятилетие 1901 – 1910 г.г. / С. Л. Франкфурт. – К., 1912.
4. Франкфурт С. Л. Аграрная реформа и сахарная промышленность / С. Л. Франкфурт. – К., 1918.
5. Городецький С. І. Цукрові буряки на Україні / С.І.Городецький. – Київ: Цукротрест, 1925.
6. Городецький С. І. Цукробурякове насінярство в Україні / С.І.Городецький. – Київ, 1921.
7. Дырда И. Б. Сахарная свекла и свеклосахарная промышленность / И. Б. Дырда. – Москва: Гос. Издат. – 1927.
8. Імас С. В. Формування та розвиток цукробурякового підкомплексу в Україні / С.В. Імас. – К. : ІАЕ УААН, 1999.